

Kan arbetslösheten bekämpas med skattepolitik?*

Det hävdas ofta i den ekonomisk-politiska debatten att lägre skatter på arbete skulle leda till högre sysselsättning. Bertil Holmlund och Ann-Sofie Kolm diskuterar denna tes mot bakgrund av national-ekonomisk teori och empiri. De är skeptiska till möjligheterna att med hjälp av generella skattesänkningar uppnå betydande sysselsättnings-effekter. Däremot finns det goda argument för att skattesystemets struktur kan vara av betydelse. Progressiva skatter är troligen bra för sysselsättningen och det finns också argument för lägre beskattning av hushållstjänster.

Leder ökade skatter på arbete till högre arbetslöshet? Många skulle svara ett obehagat ja på denna fråga. Arbetsgivaravgifter antas ofta ha särskilt skadliga effekter på sysselsättningen. Bland företrädare för näringslivet är lägre arbetsgivaravgifter sedan länge ett högprioriterat krav. Vissa politiska partiers och miljörelsens intresse för s k skatteväxling, d v s lägre skatter på arbete kombinerat med högre skatter på miljöfarlig verksamhet, bygger också på föreställningen att höga skatter på arbete har negativa sysselsättningseffekter.

Professor BERTIL HOLMLUND och fil dr ANN-SOFIE KOLM är verksamma vid Nationalekonomiska institutionen vid Uppsala universitet. Bertil Holmlunds forskning har främst behandlat frågor kring arbetslöshet, lönebildning och arbetskraftens rörlighet. Ann-Sofie Kolm disputerade 1997 på en avhandling om skatters verkningar på lönebildning och sysselsättning.

Även inom EU-kommissionen förefaller man vara övertygad om att höga skatter på arbete, i synnerhet höga arbetsgivaravgifter, skulle ha negativa sysselsättningseffekter. I ett förslag till riktlinjer för medlemsstaternas sysselsättningspolitik för 1998 rekommenderar man ”mer sysselsättningsvänliga” skattesystem, vilket skulle kräva lägre skatter och avgifter på arbete. Varje medlemsstat bör, enligt kommissionen, ”fastställa mål för att minska skattetrycket på arbete”. I OECD:s stora utredning *The OECD Jobs Study* [1994] är man försiktig i slutsatserna men lutar åt uppfattningen att skattesänkningar troligen har positiva sysselsättningseffekter.

Vad säger då nationalekonomisk forskning om sambanden mellan skatter och sysselsättning? Om detta handlar denna artikel. Vi utgår från den lönebildnings- och arbetslöshetslitteratur som vuxit fram sedan 1980-talet och diskuterar de centrala mekanismer genom vilka skatteföränd-

* Vi är tacksamma för värdefulla synpunkter från Jonas Agell, Anders Björklund, Peter Fredriksson och Nils Gottfries.

ringar kan påverka sysselsättningen.¹ Vi redovisar även en del av den relevanta empiriska litteraturen. Det visar sig att den populära tesen om det negativa sambandet mellan sysselsättning och skatter på arbete alls inte är självklar. Under ganska rimliga förutsättningar kan man göra gällande att det *totala skattetrycket* inte har några långsiktiga effekter på sysselsättningen. Det är också svårt att finna några riktigt övertygande belägg för att arbetsgivaravgifter (löneskatter) skulle vara särskilt skadliga för sysselsättningen, i varje fall på lång sikt. Däremot finns det goda argument för att *skattesystemets struktur* kan vara av betydelse. Således finns det skäl som talar för att progressiva skatter kan ha gynnsamma effekter på sysselsättningen. Det finns också sysselsättningsargument för en skattedifferentiering mellan olika sektorer i ekonomin.

För att kunna besvara frågor om hur skatter påverkar sysselsättningen måste vi ta ställning till hur lönebildningen fungerar. Om lönerna vore opåverkade av sänkta arbetsgivaravgifter vore slutsatsen tämligen självklar; lägre arbetsgivaravgifter skulle medföra lägre lönekostnader för företagen och därmed ökad efterfrågan på arbetskraft. Om lönerna stiger till följd av skattesänkningen är sysselsättningseffekten emellertid mer osäker. Vi utgår från en situation där förhandlingarna är decentraliserade och där varje enskilt kollektiv endast omfattar en del av arbetsmarknaden. Många av resultaten är också giltiga för situationer där *företagen* kan diktera lönerna utan att behöva gå in i förhandlingar med de anställda.

Generella skattesänkningar

Vi ska tillsvidare utgå från att skatterna är proportionella, d v s marginals-katten är lika med genomsnittsskatten. De skatter som är aktuella är (I) konsumtions-skatter (moms), (II) löneskatter/arbetsgivaravgifter som betalas av företagen samt (III) inkomstskatter som betalas av hushållen.

Vanligtvis antas att dessa tre skattetyper är ekvivalenta vad gäller effekterna på real-löner och sysselsättning. Tillsvidare håller vi oss till denna förutsättning, vilket innebär att det är den *totala skatteki-len* som bestämmer sysselsättningseffekten. Den totala skatteki-len är kvoten mellan den *reala producentlönen* (W_p) och den *reala konsumentlönen* (W_C), d v s $T=W_p / W_C$.² Eftersom producentlönen är samma sak som den reala lönekostnaden för företagen och konsumentlönen är reallön efter skatt för löntagarna kommer den totala skatteki-len att bero på löne-skatten, inkomstskatten och konsumtions-skatten. Producentlönen påverkar företagens efterfrågan på arbetskraft medan löntagarna primärt är intresserade av konsumentlönen.

En modellram

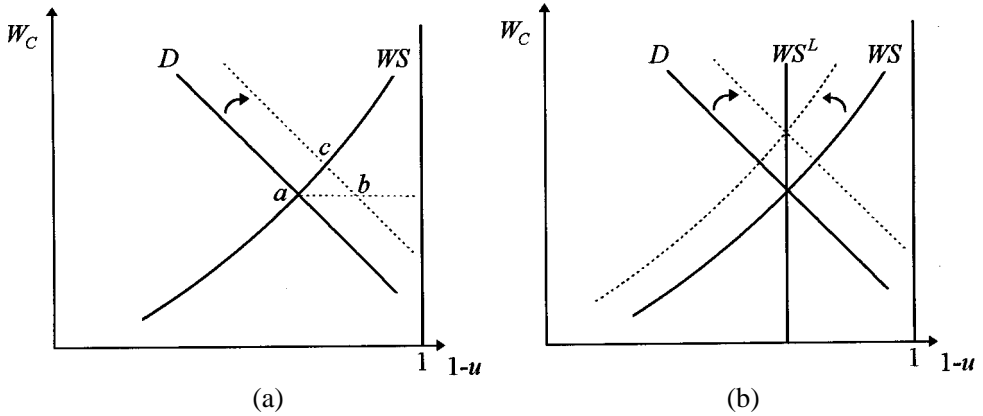
Figur 1 illustrerar bestämningen av real-lön och sysselsättning enligt en modellram som numera blivit ett gängse analys-verktyg. Axlarna representerar real konsumentlön, W_C , respektive sysselsättningsgrad, $1-u$, där u är arbetslösheten. D är efterfrågekurvan för arbetskraft.³ Lägre löneskatter innebär lägre lönekostnader vid given konsumentlön, vilket kan illustreras som en förskjutning åt höger av efterfrågekurvan.

¹ Vi kommer inte att diskutera hur skattesystemet skulle kunna påverka arbetskraftsdeltagandet, vilket innebär att ökad sysselsättning alltid innebär minskad arbetslöshet. Alla våra teoretiska resonemang kan preciseras i formaliserade modeller. För sådana formaliserade framställningar, se t ex Bovenberg & van der Ploeg [1996] eller Pissarides [1998].

² I en öppen ekonomi kommer kvoten mellan producent- och konsumentlön också att bero på relationen mellan importpris och inhemskt pris.

³ Vid monopolistisk konkurrens på varumarknaden kan vi tolka efterfrågekurvan som en prissättningsrelation.

Figur 1 Effekter av en skattesänkning på reallön och arbetslöshet.

WS är en lönesättningsrelation ("lönekurva") som beskriver hur reallöneanspråken stiger med förbättrat arbetsmarknadsläge. Lönekurvan har positiv lutning på grund av att ett förbättrat arbetsmarknadsläge gör arbetstagarna mindre rädda att förlora jobbet, eftersom de lättare kan få arbete i andra företag vid arbetslöshet; lönekraven stiger följaktligen. Högre ersättning vid arbetslöshet medför att lönekurvan förskjuts åt vänster (ökat "lönetryck"). Anledningen är att högre ersättning minskar arbetslöshetens kostnader för individen, vilket försvagar incitamenten att undvika arbetslöshet genom återhållsamma lönekrav.

Jämvikt på arbetsmarknaden gäller i punkten *a* i *Figur 1*. Hur påverkas då sysselsättningen av en skattesänkning? Så länge som konsumentlönen är oförändrad följer trivialt att sysselsättningen stiger (från *a* till *b* i figuren). Med en positivt lutande lönekurva kommer emellertid konsumentlönen att öka (till punkten *c* i *Figur 1a*), vilket innebär att sysselsättningsökningen blir mindre än vad som skulle gälla vid oförändrad konsumentlön.

Figur 1a illustrerar hur vinsten av en skattesänkning delas mellan köpare och säljare av arbetskraft. Arbetsgivarna får

lägre lönekostnader och högre vinster samtidigt som löntagarna får högre reallöner (och lägre arbetslöshet). Detta är emellertid inte slutet på historien. Avgörande för det slutliga utfallet är vad som händer med lönekurvan. Om den förskjuts uppåt på det sätt som illustreras i *Figur 1b* händer uppenbarligen ingenting alls med arbetslösheten. Skattesänkningen har i sin helhet "övervältrats" på löntagarna, vilka får en reallöneökning efter skatt som exakt motsvarar skattesänkningen. Den vertikala linjen WS^L illustrerar vad som skulle kunna kallas en långsiktig lönekurva.

Finns det några skäl att tro att ett scenario enligt *Figur 1b* skulle kunna vara realistiskt? Svaret är ja och det viktigaste skälet har att göra med arbetslöshetsersättningskonstruktion. I Sverige och i de flesta andra länder brukar ersättningsbeloppen vid arbetslöshet följa den allmänna löneutvecklingen. Stiger lönerna så stiger också, med någon tidseftersläpning, de arbetslösas ersättning. Denna "löneindexering" av ersättningen vid arbetslöshet kan vara formaliserad i lag (som nu är fallet i Sverige), eller resultatet av diskretionära beslut i parlamentet (vilket tidigare gällde i Sverige). Löneindexeringen återspeglar medborgarnas

politiska preferenser för att de arbetslösa ska ha del i den allmänna standardutvecklingen. Följden blir att reallöneökningar inte påverkar *kompensationsgraden* i arbetslöshetsersättningen, d v s ersättningen vid arbetslöshet i förhållande till arbetsinkomsten.

Vi har redan påpekat att lönekraven ökar med högre arbetslöshetsersättning. Eftersom en skattesänkning medför en reallöneökning kommer efterhand också den reala ersättningen vid arbetslöshet att stiga. Lägre skatter leder följaktligen till en förskjutning åt vänster av lönekurvan, så som illustreras i *Figur 1b*. Om kompensationsgraden i försäkringen inte ändras blir resultatet att ersättningsbeloppet ökar precis så mycket att det ökade lönetrycket helt eliminerar den positiva sysselsättningseffekten. Resultatet av skattesänkningen blir högre reallöner för löntagarna men oförändrade lönekostnader för företagen. Arbetslösheten påverkas inte.

Det finns också andra mekanismer som kan verka i samma riktning som den löneindexerade arbetslöshetsersättningen. De har att göra med hur skattesänkningen *finansieras*. Om lägre löneskatter innebär minskade subventioner till företagen är det tänkbart att den positiva sysselsättningseffekten motverkas av att de minskade subventionerna leder till lägre efterfrågan på arbetskraft. Ett uppenbart fall är där lägre löneskatter helt finansieras med minskade lönesubventioner; nettoeffekten på sysselsättningen skulle här bli noll. I praktiken förekommer en rad olika stödformer till företag, vilket gör det svårt att bedöma nettoeffekterna vad gäller sysselsättningen.

En mer subtil mekanism verkar om lägre skatter innebär minskade förmåner för de *sysselsatta* i förhållande till de arbetslösa.⁴ En sådan förändring bidrar till ökat lönetryck eftersom det relativa värdet av att vara arbetslös i förhållande till att vara sysselsatt har ökat (på samma sätt som högre arbetslöshetsersättning leder till ökat lönetryck).

Vi kan alltså konstatera att det finns anledning att ställa sig skeptisk till påståendet om att generella skattesänkningar skulle medföra minskad arbetslöshet. Under ganska rimliga antaganden kommer den långsiktiga löneanpassningen att helt eliminera den positiva sysselsättningseffekten. Skattesänkningen har ingen effekt på arbetslösheten så länge som kompensationsgraden vid arbetslöshet är oförändrad. Effekten av en skattesänkning beror också i allmänhet på hur den finansieras. Fortsättningsvis bortser vi emellertid från denna senare möjlighet, d v s vi utgår från att de minskade offentliga utgifter som följer av skattesänkningen inte har någon självständig effekt på lönebildningen.

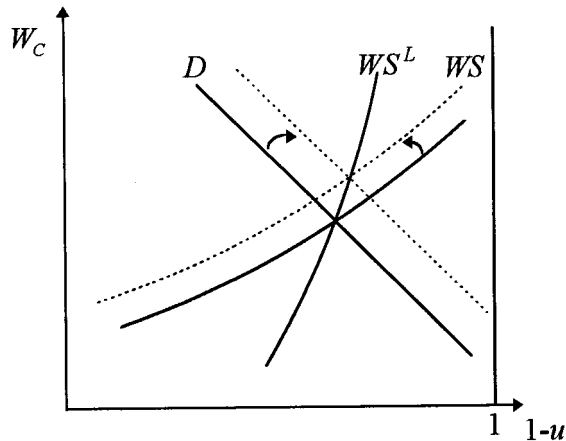
"Fritidsvärde" av arbetslöshet?

Slutsatsen ovan måste modifieras om det kan göras troligt att en skattesänkning verkligen bidrar till att minska värdet av att vara arbetslös i förhållande till värdet av att vara sysselsatt. En sådan effekt kan uppstå om den "totala" kompensationen vid arbetslöshet innefattar mer än den monetära ersättningen från arbetslöshetskassan. Det kan handla om en positiv värdering av "ren" fritid (tid för fritidsaktiviteter), om mertillskottet av hemproduktion vid arbetslöshet, eller att arbetslöshet ger större möjligheter till inkomster från den svarta sektorn. I brist på bättre terminologi kan vi säga att det kan finnas ett "fritidsvärde" av att vara arbetslös.

Det som är avgörande för lönetrycket

⁴ Det har också hävdats att de snedvridande effekterna av skatter skulle vara lägre i länder med centraliserad lönebildning (Summers m fl [1993]). En facklig organisation som omfattar hela löntagarkollektivet och förhandlar för alla löntagare har anledning att beakta statens budgetrestriktion, d v s att högre skatter medför ökade utgifter. Ju större vikt som facket fäster vid de offentliga utgifterna, desto mindre anledning att driva upp lönerna för att kompensera sig för höjda skatter.

Figur 2 Effekter av en skattesänkning på reallön och arbetslöshet när arbetslösheten har ett positivt fritidsvärde.

är den *totala* kompensationsgraden vid arbetslöshet i förhållande till anställning, fritidsvärdet inkluderat. Fritidsvärdet är inte kopplat till den allmänna löneutvecklingen på samma sätt som ersättningen från arbetslöshetskassan. Det kan finnas en löneoberoende *fast* komponent i arbetslöshetens fritidsvärde. Om så är fallet kommer en generell skattesänkning att påverka sysselsättningen, även vid löneindexerad arbetslöshetsersättning. Anledningen är att skattesänkningen bidrar till att sänka den totala kompensationsgraden vid arbetslöshet. Värdet av att ha arbete stiger på grund av att skattesänkningen driver upp löntagarnas reallön; värdet av att vara arbetslös stiger emellertid inte i takt med reallönen eftersom det finns en fast komponent i den totala ersättningen. Följaktligen sjunker den totala kompensationsgraden.

Figur 2 illustrerar detta fall. Löneindexeringen av arbetslöshetsersättningen medför att lönekurvan förskjuts uppåt till följd av skattesänkningen. Förekomsten av ett positivt och löneoberoende fritidsvärde av arbetslöshet gör att lönekurvan förskjuts *mindre* än vad som skulle gälla i frånvaro av ett fritidsvärde. Sysselsättningen stiger följaktligen.

Det är inte lätt att avgöra vilken vikt som ska fästas vid detta fall. Vi vet inte mycket om i vilken utsträckning de arbetslösa har tillgång till och utnyttjar andra försörjningsmöjligheter än arbetslöshetskassan och i vilken utsträckning dessa möjligheter faller bort när de arbetslösa får arbete. De arbetslösa har visserligen mer tid till förfogande för svart arbete än de sysselsatta, men de har kanske också sämre tillgång till potentiella arbetsköpare. (Den anställde hantverkaren kommer – till skillnad från den arbetslöse – regelbundet i kontakt med potentiella köpare av svarta tjänster.) Danska undersökningar har inte funnit något stöd för att de arbetslösa skulle ägna sig åt svart arbete i större utsträckning än sysselsatta (Pedersen [1998]).

Man kan i det här sammanhanget heller inte bortse från att arbetslösheten kan upplevas som psykiskt pressande av skäl som inte enbart har med lägre inkomst att göra. Det finns en stor empirisk litteratur som tyder på att arbetslösheten ofta är ohälsosam för de berörda individerna (se översikter i Björklund & Eriksson [1995] och Janlert & Meidner [1992]). Om det totala fritidsvärdet av arbetslöshet skulle vara *negativt* kastas slutsatserna om skat-

tetryckets effekter om; en skattesänkning kommer då att leda till *ökad* arbetslöshet eftersom den totala kompensationsgraden stiger.

Löneskatter och andra skatter

Hittills har vi utgått från att effekterna av inkomstskatter, arbetsgivaravgifter/löneskatter och konsumtionsskatter är ekvivalenta vad gäller effekterna på sysselsättningen. Man kan i allmänhet vänta sig att skattetyperna är ekvivalenta därför att det är den totala skatten som har betydelse, inte vem som betalar in pengarna till statskassan. Hypotesen motsägs heller inte av de empiriska studierna på området (mer om detta senare). Man kan emellertid peka på några skillnader mellan löneskatter och andra skatter som gör att det faktiskt kan ha betydelse vilka skatter som används.

Löneskatter och inkomstskatter har inte riktigt samma *skattebaser*. Löneskatter har lönesumman som bas medan inkomstskatter utöver arbetsinkomster också kan beröra arbetslöshetsersättning och kapitalinkomster. En höjd inkomstskatt kommer i allmänhet inte att påverka sysselsättningen om arbetsinkomster, arbetslöshetsersättning och kapitalinkomster drabbas likformigt. Anledningen är att värdet av att vara sysselsatt i förhållande till värdet av att vara arbetslös inte ändras. En löneskatt är inte på samma sätt neutral mellan olika slags inkomster och kan därför ha något annorlunda effekter än en inkomstskatt. Dessa skillnader är emellertid så empiriskt osäkra att de knappast kan läggas till grund för några starka slutsatser.

Löneskatter har utan tvekan negativa effekter på sysselsättningen om det råder lönestelhet på grund av förekomst av *minimilöner*. Så länge minimilönerna inte ändras kommer naturligtvis lägre löneskatter att direkt sänka lönekostnaderna för den aktuella gruppen. Ändrade inkomstskatter har däremot ingen effekt.

Den empiriska relevansen av detta fall är dock diskutabel för Sveriges del; vi har *förhandlade* och inte lagstadgade minimilöner och dessa löner är förmodligen inte opåverkade av ändrade löneskatter.

Slutligen bör påpekas att den ekvivalens som vi diskuterat gäller på *lång sikt*. På *kort sikt* finns starka skäl att räkna med skillnader mellan löneskatter och andra skatter. Kortsiktig lönestelhet till följd av relativt långa avtalsperioder medför att lönekostnaderna i regel kan sänkas temporärt genom lägre löneskatter även om den långsiktiga effekten är obefintlig. Sänkta inkomst- och konsumtionsskatter har på kort sikt försumbara effekter på lönekostnaderna så länge lönekontrakten omfattar ett eller flera år. I ett läge med hög och *persistent* arbetslöshet finns det därför goda skäl att prioritera sänkta arbetsgivaravgifter om man beslutar sig för generella skattesänkningar.

Empiriska resultat

Det finns ett stort antal empiriska studier av sambanden mellan lönekostnader och skatter. Dessa studier har i regel utnyttjat tidsseriedata för enskilda länder. Om man finner att högre skatter leder till högre lönekostnader har man också starka skäl att räkna med negativa sysselsättningseffekter. Studierna av lönebildningen ger alltså *indirekta* indikationer beträffande sambanden mellan skatter och arbetslöshet. Det kan också finnas anledning att försöka fastställa sambanden mellan skatter och arbetslöshet genom ett mer *direkt* angreppssätt, nämligen genom att formulera och testa modeller för arbetslöshet.⁵ Sådana undersökningar finns, om än i ganska begränsad omfattning.

De empiriska studierna ger inte någon

⁵ Under vissa förutsättningar (konstant skalavkastning i produktionen) kan den långsiktiga efterfrågekurvan vara horisontell. I sådana fall kan skatter påverka sysselsättningen även om företagens lönekostnader inte påverkas.

entydig bild av sambanden mellan skattetryck, lönekostnader och arbetslöshet. I den mån man kan tala om robusta resultat synes detta gälla i första hand frågan om *ekvivalens* mellan olika slags skatter. Flertalet studier finner stöd för att det är den totala skattekilens som (eventuellt) har betydelse, inte skattekilens komponenter. Inkomstskatter, löneskatter och konsumtionsskatter skulle alltså ha mycket likartade effekter på lönekostnader och sysselsättning.

Resultaten är varierande när det gäller frågan om det totala skattetrycket har någon effekt på lönekostnaderna. Det gäller såväl svenska som internationella studier. Vissa studier finner inget stöd för att skatterna har någon effekt (t ex Forslund [1995], Gruber [1997], Holmlund [1990], Jackman m fl [1996]); andra studier finner ett positivt samband mellan skatter och lönekostnader (t ex Calmfors & Forslund [1991], Tyrväinen [1995b]). Ett vanligt resultat är att effekten på lönekostnaderna är betydligt mindre än vad som impliceras av den nominella skatteförändringen, d v s skatterna övervältras i betydande grad (och eventuellt fullständigt) på löntagarna.

Richard Layard och Steve Nickell har i en rad arbeten försökt förklara arbetslöshetskillnader mellan OECD-länderna. Förklaringarna har främst handlat om länderskillnader vad gäller systemen för löneförhandlingar och ersättning vid arbetslöshet. I Nickell [1997] presenteras en uppdaterad version av en arbetslöshetssekvation som tidigare skattats i bl a den välkända arbetslöshetsbok som författats av Layard, Nickell och Jackman [1991]. Nickell försöker förklara arbetslösheten i 20 OECD-länder under perioderna 1983-1988 respektive 1989-1994. Bland de förklarande variablerna ingår det totala skattetrycket. Skattningarna tyder på att högre skattetryck leder till högre arbetslöshet. Även sysselsättningsgraden – antalet sysselsatta i förhållande till befolkningen – påverkas enligt skattningarna negativt av

högre skattetryck. En skattesänkning motsvarande 10 procentenheter skulle enligt dessa resultat leda till att sysselsättningsgraden ökade med drygt 2 procentenheter.

Även en aktuell studie av tillväxt och arbetslöshet i 14 OECD-länder av Daveri och Tabellini [1997] finner visst stöd för att högre skattetryck leder till högre arbetslöshet, i alla fall enligt författarnas egen tolkning av resultaten.⁶ De grupperar länderna i tre kategorier, EURO, SCAND och ANGLO. EURO omfattar länder i Västeuropa (samt Australien och Storbritannien före Thatcher); SCAND omfattar Finland, Norge och Sverige; ANGLO består av Kanada, USA och Japan (samt Storbritannien under Thatcher). Tidsperioden är 1965-1991. Enligt resultaten skulle högre skatter leda till högre arbetslöshet bland länderna i ANGLO och EURO, i synnerhet i den senare kategorin. För de tre nordiska länderna ser emellertid resultaten helt annorlunda ut. Högre skatter skulle här inte ha någon effekt alls på arbetslösheten, eller möjligen leda till *lägre* arbetslöshet.

De arbetslöshetsmodeller som Daveri och Tabellini skattar innehåller i huvudsak endast två variabler, nämligen skattesatsen och kompensationsgraden vid arbetslöshet. Det är med andra ord fråga om mycket restriktiva specifikationer och det är inte överraskande att resultaten blir oväntade när modellerna konfronteras med svenska (och nordiska) data. Sverige har ju under lång tid kunnat förena låg arbetslöshet med ett stigande skattetryck

⁶Den teoretiska löneförhandlingsmodell som författarna använder är orealistisk. Lönesättningen antas nämligen inte påverkas av arbetsmarknadsläget, vilket innebär att lönekurvan blir horisontell. En skattesänkning får då maximalt genomslag på sysselsättningen. Det finns emellertid överväldigande empiriska belegg för att lönekurvan verkligen har positiv lutning (se t ex Blanchflower & Oswald [1995]).

(och i viss utsträckning stigande kompensationsgrad i arbetslöshetsförsäkringen). Man kan "med blotta ögat" konstatera att Sveriges arbetslöshetsutveckling rimligen måste förklaras av andra faktorer än ett stigande skattetryck.

Sammanfattningsvis tyder de empiriska studierna på att i den mån som högre skatter leder till högre arbetslöshet, så är det den totala skattekiln och inte dess komponenter som är av betydelse. Det finns vidare ett visst stöd för att ett högre skattetryck leder till högre arbetslöshet, men resultaten här är inte särskilt robusta.

Progressiva skatter

Inkomstskatterna är progressiva i flertalet länder, d v s genomsnittsskatten stiger med ökad inkomst. I merparten av de empiriska studierna har man emellertid bortsett från skattesystemets progressivitet och endast inkluderat mått på genomsnittliga skattesatser. Enligt de teorier vi har för lönebildningen på en arbetsmarknad med imperfekt konkurrens är detta förfarande inte korrekt; effekterna av ändrade *marginalskatter* skiljer sig nämligen i allmänhet från effekterna av ändrade *genomsnittsskatter*. Det går att visa att ökad progressivitet – högre marginalskatt i förhållande till genomsnittsskatten – kan bidra till större återhållsamhet i löneförhandlingarna och därmed till högre sysselsättning.

Att en skärpt skatteprogressivitet skulle dämpa lönekraven kan förefalla som ett överraskande resultat. Den motsatta hypotesen – att högre marginalskatter driver upp lönekraven – verkar kanske intuitivt rimligare. Erik Lundbergs berömda "lönemultiplikator" formaliserade just denna hypotes (Lundberg [1953], Lundberg & Calmfors [1974]). Utgångspunkten var att löntagarna hade ett givet reallönemål efter skatt. Högre marginalskatter kräver då högre löneökningar *före* skatt för att reallönemålet ska kunna uppnås. Lönemultiplikatorn anger hur stor löneökningen fö-

re skatt måste vara för att reallönemålet ska kunna tillgodoses.

I resonemangen kring lönemultiplikatorn bortsåg man emellertid från att reallöneanspråken kan påverkas av ändrad skatteprogressivitet. Inom ramen för en förhandlingsmodell kan man förklara mekanismerna på ungefär följande sätt. En ökning av den marginella inkomstskatten, vid en given genomsnittsskatt, innebär att värdet av en löneökning (före skatt) minskar för löntagarna. På analogt sätt innebär en ökad marginell löneskatt, vid given genomsnittsskatt, att kostnaden för en löneökning stiger för företaget. En ökad skatteprogressivitet ger incitament för parterna att välja högre sysselsättning till priset av en lägre reallön. I termer av tidigare presenterade figurer kan effekten av ökad progressivitet beskrivas som en förskjutning av lönekurvan åt höger. Resultatet blir lägre arbetslöshet.

Har då dessa mekanismer någon praktisk relevans? Faktum är att det finns ett växande antal empiriska studier som ger stöd för teorin. Resultat för Italien (Malcomson & Sartor [1987]) och Storbritannien (Lockwood och Manning [1993], Manning [1993]) är förenliga med teorin. Samma sak kan sägas om våra egna resultat för Sverige (Holmlund & Kolm [1995]). Wulfsberg [1997] redovisar liknande resultat för Norge, Tyrväien [1995a] finner stöd för teorin i en studie på finska data och Graafland & Huizinga [1996] på holländska data. En dansk undersökning tyder på att teorin stämmer för arbetare men inte för tjänstemän (Hansen m fl [1995]). I regel bygger studierna på tidsseriedata, men även paneldata för individer och företag har utnyttjats.

Skattesystemets progressivitet kan också påverka arbetslösheten via effekter på de arbetslösas *sökbeteende*. Pissarides [1983] liksom Ljungqvist & Sargent [1995, 1997] har pekat på att progressiva skatter ger de arbetslösa starkare incitament att acceptera erbjudanden om arbe-

te. Anledningen är att progressiva skatter minskar spridningen i löneerbjudanden efter skatt, vilket innebär att det blir mindre lönsamt att fortsätta söka efter arbete. Reservationslönerna, d v s de lönekrav som de arbetslösa ställer för att acceptera erbjudanden, blir *lägre* om skatteprogressiviteten ökar. Effekten blir att arbetslöshetstiderna minskar.

Det finns således teoretiska skäl, och i någon mån även empiriska resultat, som talar för att ökad skatteprogressivitet kan bidra till lägre arbetslöshet. Därav följer naturligtvis inte att det skulle vara önskvärt att skärpa progressiviteten så länge som detta bidrar till ökad sysselsättning. Progressiva skatter försvagar incitamenten för utbildning och snedvrider beslut om arbetad tid. Dessa effektivitetsförluster måste ställas mot de vinster som följer av att progressiviteten kan leda till högre sysselsättning. Det är naturligt att tänka sig att det finns en *optimal* grad av skatteprogressivitet så som diskuterats av Holmlund & Kolm [1995] och Sørensen [1997]. De numeriska simuleringsresultat som redovisas i dessa studier tyder på att den optimala progressiviteten kan vara relativt hög, men detta får anses vara räkneexempel med skakig empirisk underbyggnad. Den viktigaste insikten som denna litteratur förmedlar är att det – utöver fördelningsargumenten – kan finnas *effektivitetsargument* för progressiva skatter i en situation med arbetslöshet och imperfekt konkurrens på arbetsmarknaden.⁷

Sysselsättningseffekterna av progressiva skatter kan i princip uppnås lika väl genom progressiva arbetsgivaravgifter som genom progressiva inkomstskatter. Man skulle t ex kunna införa ett grundavdrag och endast beskatta löneinkomster som överstiger grundavdraget (Bergström [1997], Pissarides [1998]). Ett sådant system finns i Storbritannien och har stora likheter med de förslag till s k skattebaserad inkomstpolitik (tax-based incomes policies, TIP) som diskuterats av Richard Jackman och Richard Layard (se t ex

Jackman & Layard [1990]). Progressiva arbetsgivaravgifter kan också ses som ett sätt att särskilt stimulera efterfrågan på lågkvalificerad (och därmed lågavlönad) arbetskraft, något som skulle kunna motiveras av att denna kategori har särskilt hög arbetslöshet.

Skattedifferentiering – lägre skatt på tjänster?

Under senare år har det förts en livlig diskussion om skattedifferentiering mellan olika verksamheter. Debatten om s k pig-avdrag är ett exempel. I allmänhet har diskussionen handlat om det önskvärda i att sänka moms- eller arbetsgivaravgifterna i "hushållsnära" branscher, d v s branscher som tillverkar varor och tjänster som är nära substitut till varor och tjänster producerade inom hushållen. Det kan handla om städhjälp, trädgårdsarbete och reparationsarbeten i hemmet liksom tvätt- och restaurangtjänster. I Sverige har frågorna bl a diskuterats av Pahlsson & Norrman [1994] och av Tjänstebeskattningsutredningen (SOU 1997:77) samt i bilagor till denna utredning (t ex Ohlsson [1997]).

Flera motiv för att sänka skatterna på hushållstjänster har anförts. Ett argument är att efterfrågan på produkterna skulle vara mer priskänslig än efterfrågan på andra varor och tjänster. Lägre moms i de aktuella branscherna skulle därmed kunna få relativt stort genomslag på efterfrågan och sysselsättningen. Ett argument är också att produktionen i de hushållsnära branscherna är relativt arbetsintensiv. En given produktionsökning skulle därmed

⁷ Effekten på lönekostnaden av högre progressivitet är inte entydig när man tar hänsyn till att arbetstiderna kan varieras (Calmfors [1995]). I de modeller för jämviktsarbetslöshet med endogen arbetstid som vi studerat (Holmlund & Kolm [1995]) gäller dock att högre progressivitet leder till lägre arbetslöshet.

också kunna resultera i en betydande sysselsättningsökning.

Vad säger då nationalekonomisk forskning om möjligheterna att genom skattedifferentiering minska arbetslösheten? Inte mycket, än så länge. Det finns en liten litteratur som har behandlat välfärds-effekterna av skattepolitik vid förekomst av hemproduktion, men man har här utgått från att det råder fullständig konkurrens på arbetsmarknaden (tex Boskin [1975] och Sandmo [1990]). Litteraturen ger argument för att sätta lägre skatter på hushållstjänster.

Det kan anföras argument för en skattedifferentiering av detta slag även inom ramen för analyser som tar hänsyn till ofullständig konkurrens på arbetsmarknaden och därav följande arbetslöshet. Kolm [1996] redovisar en teoretisk analys som har relevans för denna fråga. Modellen beskriver en ekonomi med två sektorer, där företagen i den ena sektorn ("tjänstesektorn") möter en mer elastisk efterfrågekurva för sina produkter än företagen i den andra sektorn ("varusektorn"). Lönerna sätts i decentraliserade förhandlingar mellan fackföreningar och företag. En lönepremie uppkommer för anställda i den sektor som har en mindre priselastisk efterfrågan, d v s varusektorn. Det kan visas att en skattesänkning i tjänstesektorn åtföljd av en skattehöjning i varusektorn leder till lägre arbetslöshet. Orsaken är att skattedifferentieringen medför en omallokering av arbetskraften från "höglönesektorn" till "låglönesektorn", vilket minskar de genomsnittliga lönekraven i ekonomin.

Analysen i Kolm [1996] ger argument för att skattemässigt gynna branscher med särskilt priselastisk efterfrågan, i varje fall om syftet är att minska arbetslösheten. Hushållens egen produktion beaktas dock inte explicit. Analyser som belyser effekter av skattepolitik med hänsyn tagen till hemproduktion och arbetslöshet har presenterats av Sørensen [1994] och Kolm [1997]. Sørensen antar att hushål-

len är ransonerade på arbetsmarknaden i den meningen att de inte kan arbeta så många timmar som de önskar och finner att det är optimalt att sätta löneskatten lägre i den hushållsnära sektorn än i resten av ekonomin. Liknande resultat återfinns i Kolm [1997], som studerar en ekonomi där lönerna bestäms genom förhandlingar. Det visar sig att lägre skatt på hushållstjänster leder till minskad arbetslöshet under vissa förutsättningar.⁸

I Europa finns för närvarande ett stort intresse för experiment med skattedifferentiering med särskild inriktning på hushållstjänster. Olika modeller prövas i Danmark, Holland och Frankrike. (Se Sørensen [1996] för en diskussion av de danska erfarenheterna.) Det är ännu för tidigt att dra slutsatser om effekterna av dessa försök. På grundval av den (mycket begränsade) teoretiska forskning som finns på området finns det emellertid anledning till en försiktig optimism vad gäller sysselsättningseffekterna.

Skatteväxling

Begreppet skatteväxling har under senare tid blivit synonymt med en skattereform som innebär lägre skatter på arbete och högre skatter på miljöfarlig verksamhet (se Wikström [1996]). Tanken är att en sådan reform både ska kunna minska arbetslösheten och leda till förbättrad miljö. En underförstådd förutsättning i mycket av denna diskussion är att lägre skatter på arbete verkligen leder till högre sysselsättning. Som vi har sett är denna förutsättning inte självklar. Så länge som den totala ersättningen vid arbetslöshet följer

⁸ Modellen är orealistisk såtillvida att lönekurvan är horisontell, d v s lönekraven påverkas inte av arbetsmarknadsläget. Man borde emellertid kunna räkna med att resultaten beträffande skattedifferentiering "överlever" i en mer realistisk modellformulering; i varje fall skulle de grundläggande mekanismerna finnas kvar.

den allmänna löneutvecklingen kan man förvänta sig att löneskatter inte påverkar arbetslösheten på lång sikt.

Litteraturen om skatteväxling är i allt väsentligt renodlat teoretisk. Ibland kombineras teori med numeriska allmänjämviktsmodeller. Ofta har man studerat skatteväxling inom ramen för modeller med full sysselsättning (perfekt konkurrens på arbetsmarknaden), vilket naturligtvis inte duger om vi vill undersöka hur arbetslösheten påverkas. Det finns emellertid också ett växande antal bidrag som teoretiskt behandlar frågan om hur skatteväxling verkar i en ekonomi där det råder arbetslöshet. I mycket av denna litteratur visar sig just antagandena om kompensationsgraden vid arbetslöshet vara centrala för resultaten (Bovenberg & van der Ploeg [1995], Koskela & Schöb [1996], Nielsen m fl [1995] och Marsiliani & Renström [1997]). I regel gäller att skatteväxlingen har positiva sysselsättningseffekter under förutsättning att kompensationsgraden faller till följd av reformen. Är kompensationsgraden konstant har vi en vertikal långsiktig lönekurva som bestämmer arbetslösheten (*Figur 1b*) oberoende av skatter på arbete eller skatter på miljöförstörande insatsvaror.

Det finns dock anledning att tro att beskattning av smutsiga insatsvaror, tex fossila bränslen, slår hårdare mot vissa branscher. Detta är utgångspunkten i vår teoretiska studie av skatteväxling i en liten öppen ekonomi (Holmlund & Kolm [1997]). Vi studerar en ekonomi med två sektorer, en konkurrensutsatt sektor (K-sektorn) och en skyddad sektor (S-sektorn). Företagen i båda sektorerna använder arbetskraft och en (smutsig) insatsvara ("energi"). Lönerna sätts i decentraliserade förhandlingar och arbetskraften är rörlig mellan sektorerna. I denna modell kommer en skatteväxling – höjd energiskatt åtföljd av lägre skatt på arbete – att i allmänhet påverka sysselsättningen även om kompensationsgraden vid arbetslöshet inte ändras. Energiskatten leder till omal-

lokering av arbetskraft från K-sektorn till S-sektorn. Sysselsättningen kommer att öka under förutsättning att lönetrycket är lägre i S-sektorn än i K-sektorn. Detta skulle kunna vara fallet om arbetskraftsefterfrågan är mindre löneelastisk i K-sektorn, en förutsättning som dock är diskutabel. Även om positiva sysselsättningseffekter inte kan uteslutas tyder våra numeriska simuleringsexempel på att effekterna är kvantitativt små.

Även Carraro m fl [1996] finner att sysselsättningseffekterna på lång sikt av en skatteväxling är små. De formulerar en relativt komplex numerisk simuleringmodell där lönerna bestäms via decentraliserade förhandlingar mellan företag och fackföreningar. Analysen beaktar även den tekniska utvecklingen där "feedback" från tex miljöpolitik påverkar produktionsteknologi samt tillväxt. Skatteväxlingen leder på kort sikt till lägre lönekostnader och ökad sysselsättning. På lång sikt tenderar dock skattereduktionen på arbete helt att absorberas av stigande konsumentlöner, vilket medför att arbetslösheten återgår till sitt ursprungliga läge.

Utifrån den existerande forskningen finns det således skäl att vara skeptisk till förhoppningar om stora positiva sysselsättningseffekter av en skatteväxling. Även om lägre löneskatter skulle kunna ge ett bidrag till ökad sysselsättning så kommer sannolikt miljöskatteintäkterna att vara alltför begränsade för att möjliggöra de radikala löneskattesänkningar som skulle krävas för att uppnå påtagliga effekter på sysselsättningen. Det bör emellertid framhållas att forskningen på det här området är mycket begränsad och våra kunskaper om de empiriskt relevanta sambanden är ytterst bristfälliga.

Även om en generell sänkning av arbetsgivaravgifterna inte påverkar sysselsättningen så kan sannolikt *riktade* skattesänkningar ha gynnsamma sysselsättningseffekter. Det kan finnas motiv för att använda skatteintäkterna från höjda miljöskatter för att sänka arbetsgivaravgiften i

vissa branscher eller för vissa grupper på arbetsmarknaden. Lägre skatter i branscher som producerar hushållsnära varor och tjänster är ett exempel.

Slutord

Kan arbetslösheten bekämpas genom skattepolitik? Det kan den nog, men skattepolitiken kan inte vara annat än ett komplement till andra åtgärder. Vi skulle vilja sammanfatta slutsatserna av vår diskussion om skattepolitikens möjligheter i fem punkter:

1. Det finns anledning att vara skeptisk till möjligheterna att genom generella skattesänkningar uppnå betydande sysselsättningseffekter. Man kan på goda teoretiska grunder hävda att den långsiktiga effekten på sysselsättningen är försumbar så länge som de arbetslösas levnadsstandard i förhållande till de sysselsatta inte förändras. Det finns empiriska studier som tyder på att lägre skatter skulle ge lägre arbetslöshet men dessa resultat verkar inte vara särskilt robusta.

2. Det är svårt att finna några starka teoretiska eller empiriska skäl som talar för att just arbetsgivaravgifter skulle vara särskilt skadliga för sysselsättningen, i varje fall på lång sikt. Det är det totala skattestrycket som eventuellt kan påverka sysselsättningen, inte vilken kombination av inkomst-, konsumtions- och löneskatter som tillämpas. På kort sikt är det dock klart att sänkta arbetsgivaravgifter har positiva effekter på sysselsättningen eftersom lönerna ofta är låsta genom redan träffade avtal, vilket innebär att skattesänkningar leder till lägre lönekostnader. Detta förhållande talar enligt vår mening till förmån för att prioritera sänkningar av arbetsgivaravgifterna om man beslutar sig för generella skattesänkningar.

3. Progressiva skatter har sannolikt gynnsamma sysselsättningseffekter, bl a genom att minska värdet av lönehöjningar.

Dessa positiva effekter på sysselsättningen bör tas i beaktande när man tar ställning till vilken grad av skatteprogressivitet som är lämplig.

4. Lägre skatt på hushållstjänster är troligen en framkomlig väg för att öka sysselsättningen. Denna försiktigt optimistiska bedömning bygger emellertid än så länge endast på ett fåtal teoretiska studier. Det är angeläget att vi får se mer av "sociala experiment" på detta område, så att olika modeller för skattedifferentiering kan prövas och utvärderas.

5. Det är svårt att tro att en skatteväxling – generella sänkningar av skatter på arbete i kombination med högre skatter på miljöförstörande verksamheter – skulle kunna vara något viktigt medel för att minska arbetslösheten. Om emellertid miljöskatteintäkterna används för riktade skattesänkningar mot t ex hushållstjänster finns större anledning till optimism.

Ett genomgående tema i vår diskussion har varit att generella skattesänkningar fungerar som medel mot arbetslösheten om de bidrar till att öka skillnaderna mellan de sysselsattas och de arbetslösas inkomster (efter skatt). Generella skattesänkningar är emellertid ett mycket trubbigt instrument för att uppnå en sådan effekt. Att *direkt* förändra arbetslöshetsförsäkringen, t ex genom kortare ersättnings-tider eller lägre ersättningsnivåer, har en helt annan träffsäkerhet. Ett problem med sådana åtgärder är naturligtvis att de kan te sig som socialt och fördelningspolitiskt svårsmälta. Det kan därför vara värt att påpeka att likartade incitamentseffekter i princip kan uppnås genom skatteavdrag eller subventioner riktade mot de *sysselsatta*. Om exempelvis ett särskilt skatteavdrag beviljas för personer som har övergått från arbetslöshet till sysselsättning så har detta ungefär samma effekter som en sänkning av kompensationsgraden i arbetslöshetsförsäkringen skulle ha.

Skattepolitiska reformer levererar inga "gratisluncher" i form av sysselsättnings-

vinster utan åtföljande kostnader. Vi har pekat på att progressiva skatter troligen är bra för sysselsättningen samtidigt som de leder till snedvridningar när det gäller val av arbetad tid och beslut om utbildning. Något liknande kan kanske sägas om skattedifferentiering mellan t ex hushållstjänster och andra verksamheter. Intrikata gränsdragningsproblem skulle kunna aktualiseras, vilka i sig drar resurser till skatteplanering och övervakningsverksamhet. Vi anser dock att dessa hypotetiska risker inte bör förhindra en rejäl försöksverksamhet på detta område. De arbetslösa har en del att vinna och inte mycket att förlora på en sådan politik.

Referenser

- Bergström, P, [1997], "Payroll Taxation, Unemployment and Skill Formation", Working Paper 1997:16, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Björklund, A & Eriksson, T, [1995], "Unemployment and Mental Health: Evidence from Research in the Nordic Countries", Working Paper 95:12, Centre for Labour Market and Social Research, Århus universitet.
- Blanchflower, D & Oswald, A, [1995], *The Wage Curve*, The MIT Press.
- Boskin, M, [1975], "Efficiency Aspects of the Differential Tax Treatment of Market and Household Economic Activity", *Journal of Public Economics*, årg 4, s 1–25.
- Bovenberg, A L & van der Ploeg, F, [1995], "Tax Reform, Structural Unemployment and the Environment", Fondazione Eni Enrico Mattei Discussion Paper 6/95.
- Bovenberg, A L & van der Ploeg, F, [1996], "Effects of the Tax and Benefit System on Wage Formation and Unemployment", Working Paper, CentER, Tilburg University.
- Calmfors, L, [1995], "Comment on Bertil Holmlund and Ann-Sofie Kolm: Progressive Taxation, Wage Setting, and Unemployment – Theory and Swedish Evidence", *Swedish Economic Policy Review*, vol 2, s 461–470.
- Calmfors, L & Forslund, A, [1991], "Real-Wage Determination and Labour Market Policies: The Swedish Experience", *Economic Journal*, vol 101, s 1130–1148.
- Calmfors, L & Lundberg, E, [1974], *Inflation och arbetslöshet*, SNS Förlag, Stockholm.
- Carraro, C, Galeotti, M & Gallo, M, [1996], "Environmental Taxation and Unemployment: Some Evidence on the 'Double Dividend Hypothesis' in Europe", *Journal of Public Economics*, vol 62, s 141–181.
- Daveri, F & Tabellini, G, [1997], "Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries", Discussion Paper No 1681, Centre for Economic Policy Research, London.
- EU-kommissionen, [1997], "Förslag till riktlinjer för medlemsstaternas sysselsättningspolitik 1998", Bryssel.
- Forslund, A, [1995], "Unemployment – Is Sweden Still Different?", *Swedish Economic Policy Review*, vol 2, s 15–58.
- Graafland, J & Huizinga, F, [1996], "Taxes and Benefits in a Non-Linear Wage Equation", Research Memorandum, CPD Netherlands Bureau for Economic Analysis, Haag.
- Gruber, J, [1997], "The Incidence of Payroll Taxation: Evidence from Chile", *Journal of Labor Economics*, vol 15, s 72–101.
- Hansen, C T, Pedersen, L H & Sløk, T, [1995], "Progressive Taxation, Wages and Activity in a Small Open Economy", EPRU Working Paper 1995–21, Copenhagen Business School.
- Holmlund, B, [1990], *Svensk lönebildning – teori, empiri, politik*, bilaga 24 till LU90, Allmänna Förlaget, Stockholm.
- Holmlund, B & Kolm, A-S, [1995], "Progressive Taxation, Wage Setting, and Unemployment – Theory and Swedish Evidence", *Swedish Economic Policy Review*, vol 2, s 423–460.
- Holmlund, B & Kolm, A-S, [1997], "Environmental Tax Reform in a Small Open Economy with Structural Unemployment", Working Paper 1997:2, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Jackman, R & Layard, R, [1990], "The Real Effects of Tax-based Incomes Policies", *Scandinavian Journal of Economics*, vol 92, s 309–324.
- Jackman, R, Layard, R & Nickell, S, [1996], "Combatting Unemployment: Is Flexibility Enough?", Discussion Paper No 293, Centre for Economic Performance, London School of Economics.
- Janlert, U & Meidner, R, [1992], "Vad säger forskningen om arbetslöshetens effekter på

- individnen?", *Ekonomisk Debatt*, årg 20, s 471–482.
- Kolm, A-S, [1996], "Differentiated Payroll Taxes, Unemployment, and Welfare", Working Paper 1996:10, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet. Under publicering i *Journal of Public Economics*.
- Kolm, A-S, [1997], "Labour Taxation in a Unionised Economy with Home Production", i *Taxation, Wage Formation, Unemployment and Welfare*, doktorsavhandling, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Koskela, E & Schöb, R, [1996], "Alleviating Unemployment: The Case for Green Tax Reforms", CES Working Paper No 106, University of Munich.
- Layard, R, Nickell, S & Jackman, R, [1991], *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, New York.
- Ljungqvist, L & Sargent, T, [1995], "The Swedish Unemployment Experience", *European Economic Review*, vol 39, s 1043–1070.
- Ljungqvist, L & Sargent, T, [1997], "Taxes and Subsidies in Swedish Unemployment", i Freeman, R, Topel, R och Swedenborg, B, (red), *The Welfare State in Transition – Reforming the Swedish Model*, University of Chicago Press, Chicago.
- Lockwood, B & Manning, A, [1993], "Wage Setting and the Tax System: Theory and Evidence for the United Kingdom", *Journal of Public Economics*, vol 52, s 1–29.
- Lundberg, E, [1953], *Konjunkturer och ekonomisk politik*, SNS Förlag, Stockholm.
- Malcomson, J & Sartor, N, [1987], "Tax Push Inflation in a Unionised Labour Market", *European Economic Review*, vol 31, s 1581–1596.
- Manning, A, [1993], "Wage Bargaining and the Phillips Curve: The Identification and Specification of Aggregate Wage Equations", *Economic Journal*, vol 103, s 98–118.
- Marsiliani, L & Renström, T, [1997], "Imperfect Competition, Labour Market Distortions and the Double Dividend Hypothesis", Discussion Paper 97–26, Department of Economics, University of Birmingham.
- Nickell, S, [1997], "Unemployment and Labor Market Rigidities: Europe versus North America", *Journal of Economic Perspectives*, vol 11, s 55–74.
- Nielsen, S B, Pedersen L H & P B, Sørensen, [1995], "Environmental Policy, Pollution, Unemployment and Endogenous Growth", *International Tax and Public Finance*, vol 2, s 185–205.
- OECD, [1994], *The OECD Jobs Study*, OECD, Paris.
- Ohlsson, H, [1997], "Reformerad beskattning av hushållstjänster – effektivitet och sysselsättning". Bilaga till Tjänstebeskattningsutredningens betänkande SOU 1997:17, *Skatter, tjänster och sysselsättning*, Fritzes, Stockholm.
- Pedersen, S, [1998], "Sort løn og sort arbejde", i Mogensen, G V (red), *Beskæftiget – ledig – på efterløn*, Spektrum, Köpenhamn.
- Pissarides, C A, [1983], "Efficiency Aspects of the Financing of Unemployment Insurance and Other Government Expenditure", *Review of Economic Studies*, vol 50, s 57–69.
- Pissarides, C A, [1998], "The Impact of Employment Tax Cuts on Unemployment and Wages: The Role of Unemployment Benefits and Tax Structure", *European Economic Review*, vol 42, s 155–183.
- Påhlsson, A-M & Norrman, E, [1994], *Finns det en marknad för hemarbete?* SNS Förlag, Stockholm.
- Sandmo, A, [1990], "Tax Distortions and Household Production", *Oxford Economic Papers*, vol 42, s 78–90.
- SOU 1997:17, *Skatter, tjänster och sysselsättning*, Tjänstebeskattningsutredningen, Fritzes, Stockholm.
- Summers, L, Gruber, J & Vergara, R, [1993], "Taxation and the Structure of Labor Markets: The Case of Corporatism", *Quarterly Journal of Economics*, vol 108, s 385–411.
- Sørensen, P B, [1994] "Subsidiering af forbrugsservice: en velfærdsteoretisk analyse" manuskript, EPRU, Copenhagen Business School.
- Sørensen, P B, [1996] "Subsidiering af husholdningstjenester: Teoretiske argumenter og praktiske erfaringer fra Danmark", *Ekonomisk Debatt*, årg 24, s 383–394.
- Sørensen, P B, [1997] "Optimal Tax Progressivity in Imperfect Labour Markets", uppsats presenterad vid Congress of the International Institute of Public Finance, Kyoto, 25–28 augusti.

- Tyrväinen, T [1995a], "Wage Setting, Taxes and Demand for Labour: Multivariate Analysis of Cointegrating Relations", *Empirical Economics*, vol 20, s 271–297.
- Tyrväinen, T, [1995b], "Real Wage Resistance and Unemployment: Multivariate Analysis of Cointegrating Relations in 10 OECD Countries" The OECD Jobs Study, Working Paper Series No 10 OECD.
- Wikström, M, [1996], "Skatteväxling och arbetsmarknad", *Ekonomisk Debatt*, årg 24, s 395–403.
- Wulfsberg, F, [1997], *Panel Data Evidence on Wage Setting and Labour Demand from Norwegian Manufacturing Establishments*, doktorsavhandling, Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo.